

ROLA HANDLU PRZYGRANICZNEGO Z UKRAINĄ DLA POLSKIEJ GOSPODARKI – WYBRANE ASPEKTY

*Wosiek Małgorzata,
dr,*

*Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Ekonomii,
Katedra Mikroekonomii,
University of Rzeszow, Faculty of Economics,
Department of Microeconomics,*

Wprowadzenie. Przygraniczne położenie może stanowić zarówno barierę, jak i czynnik stymulujący rozwój społeczno-gospodarczy. Kierunek oddziaływania zależy od stopnia otwartości/szczelności granicy oraz od różnic w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego między sąsiadującymi krajami. Badania wskazują, że funkcjonowanie przez długi czas w pobliżu granicy o małym stopniu przenikalności wywołuje tendencje do peryferyzacji obszarów przygranicznych [9; 23; 29]. Jej następstwem są niekorzystne zmiany zachodzące między innymi w sferze społecznej – wyludnianie obszarów przygranicznych i pogarszanie się ich struktury demograficznej, a w sferze ekonomicznej – spadek lokalnego popytu, ubytek zasobów pracy, obniżenie lokalnej przedsiębiorczości, pogorszenie bazy podatkowej, a w konsekwencji pogorszenie poziomu i warunków życia lokalnej ludności.

Problemy rozwoju terenów przygranicznych dostrzegane są na forum całej Unii Europejskiej. Na dynamizację procesów rozwojowych tych obszarów kierowane są środki finansowe, między innymi w ramach programu Europejska Współpraca Terytorialna (programy INTERREG). Podstawowym narzędziem ożywienia gospodarczego regionów przygranicznych w ramach polityki spójności Unii Europejskiej jest rozwój współpracy transgranicznej, w tym w ramach euroregionów. W przypadku wschodniego pogranicza Polski, wskazuje się ponadto, że aktywizacji gospodarczej tych terenów sprzyjałby rozwój handlu międzynarodowego ukierunkowanego na rynki wschodnie [29]. Na styku obu wymienionych form przełamania peryferyjności terenów zlokalizowanych w sąsiedztwie granicy plasuje się handel przygraniczny. Jest on z jednej strony specyficzną formą działalności handlowej, a z drugiej – jest ważnym komponentem współpracy transgranicznej: sprzyja rozwojowi kontaktów pomiędzy społecznościami, które zamieszkują po obu stronach granicy, przyczynia się do przełamania barier wynikających z funkcjonowania granicy [9].

Stąd celem opracowania jest poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, jaką rolę odgrywa handel na pograniczu polsko-ukraińskim w rozwoju polskiej gospodarki. Problem ten analizowano z perspektywy makroekonomicznej, z punktu widzenia funkcjonowania całej gospodarki narodowej, a także z poziomu mezoekonomicznego uwzględniając aspekt rozwoju lokalnego oraz regionalnego. W analizach empirycznych wykorzystano dane GUS zawarte w Banku Danych Lokalnych [28] oraz informacje pochodzące z badań ankietowych realizowanych przez Ośrodek Badań Obszarów Transgranicznych i Statystyki Euroregionalnej Urzędu Statystycznego w

Rzeszowie, dotyczących obrotu towarów i usług w ruchu granicznym [10]–[21]. Badania obejmują lata 2007–2017, to jest okres po wstąpieniu Polski w struktury strefy Schengen.

Handel przygraniczny w ujęciu teoretycznym. Handel przygraniczny jest specyficzną formą aktywności gospodarczej oraz handlowej [9, s. 132–146]. Jest to zjawisko z pogranicza gospodarki formalnej oraz nieformalnej. Polega na dokonywaniu zakupów towarów przez osoby fizyczne w kraju ościennym, a następnie przewożeniu ich przez granicę bez ewidencjonowania w dokumentach odprawy celnej, w ilościach nieprzekraczających określonych prawnie norm celnych [9, s. 117]. Zakupy te są najczęściej dokonywane w pobliżu granicy państwa i mają charakter konsumpcyjny [25]. Handel przygraniczny jest zatem formą aktywności gospodarczej specyficzną dla obszarów położonych w przestrzeni oddziaływania granicy.

Ze względu na nierejestrowany charakter ten typ działalności handlowej nie jest w pełni udokumentowany w statystyce publicznej. Dane na ten temat na ogół pochodzą z badań ankietowych, które jedynie przybliżają tendencję kształtowania się i strukturę tego zjawiska [1; 2; 4].

W ujęciu funkcjonalnym handel przygraniczny oddziałuje m.in. na następujące wymiary rozwoju społeczno-gospodarczego [8; 9, s. 45–55; 23, s. 144–151]:

a) ekonomiczny, na przykład poprzez: tworzenie dochodu narodowego, stymulowanie rozwoju funkcji handlowej, tworzenie nowych miejsc pracy, poprawę warunków i poziomu życia lokalnej społeczności;

b) społeczny, na przykład poprzez tworzenie pomostu do dialogu międzykulturowego, integrowanie życia społeczności transgranicznych;

c) przestrzenny, na przykład poprzez kształtowanie sieci transportowych oraz procesów zagospodarowania przestrzeni.

Zakres wypełniania wskazanych wyżej funkcji związany jest między innymi z natężeniem handlowych powiązań przygranicznych. Warunkiem koniecznym do zaistnienia takiej wymiany jest brak politycznych, prawnych oraz infrastrukturalnych ograniczeń dla przekraczania granicy przez ludność [9; 25; s. 118–121]. Ponadto ożywieniu relacji handlowych sprzyja istnienie znacznych różnic w poziomie rozwoju społeczno-ekonomicznego między sąsiadującymi krajami, których przejawem są między innymi różnice w cenach produktów, w dochodach ludności, w jakości towarów oraz ich dostępności [1, s. 655; 2, s. 118; 3; 4; 5; 7; 24; 25, s. 154].

W kontekście celu opracowania warto nadmienić, że powyższe warunki są spełnione na pograniczu polsko-ukraińskim, o czym świadczą między innymi:

– różnice w poziomie dochodów: według danych Banku Światowego, w 2016 roku PKB per capita w Polsce wynosił 26 036 USD (według PPP, w cenach stałych z 2011 roku) i był prawie 3-krotnie wyższy niż na Ukrainie (7 668 USD) [26];

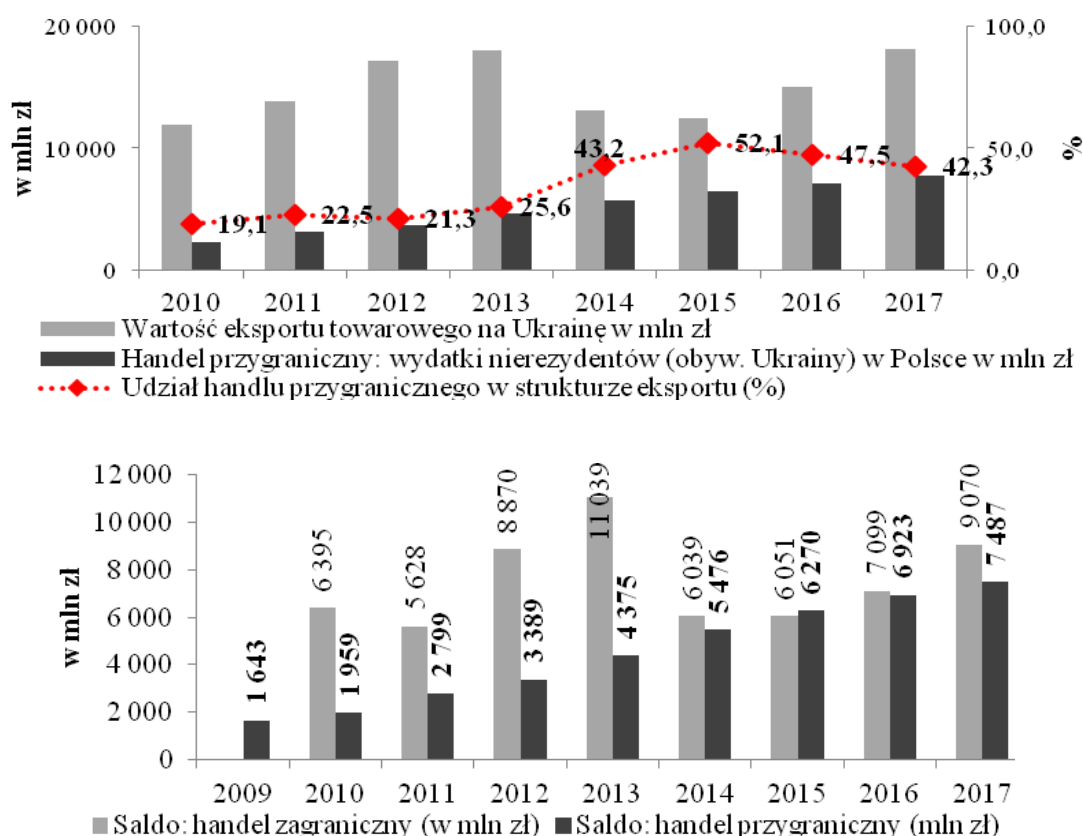
– względna swoboda w przepływie ludności przez granicę: od 2009 roku obowiązuje między Polską a Ukrainą umowa o zasadach małego ruchu granicznego, w 2017 roku weszła w życie umowa stowarzyszeniowa między Ukrainą a Unią Europejską, znosząca między innymi obowiązek posiadania wizy przez obywateli Ukrainy podróżujących do krajów Unii Europejskiej;

– różnice w cenach (między innymi ze względu na regulacje TaxFree), jakości i dostępności poszczególnych produktów, jak np. leki, sprzęt elektroniczny, materiały budowlane, markowa odzież, artykuły żywnościowe [6; 22].

Rola handlu przygranicznego – perspektywa makroekonomiczna. Handel przygraniczny odgrywa ważną rolę w kształtowaniu bilateralnych stosunków gospodarczych Polski z Ukrainą. O ile w 2010 roku wartość zakupów obywateli Ukrainy w Polsce stanowiła około 20% wartości eksportu towarów kierowanych na Ukrainę, to po 2013 roku relacja ta wzrosła ponad dwukrotnie sięgając w okresie 2014–2017 od 42% do 50% – rysunek 1. Dla porównania w 2002 roku obroty w polsko-ukraińskim handlu przygranicznym stanowiły około 13% średniej wartości eksportu na Ukrainę. Wzrost roli handlu przygranicznego był następstwem:

- obniżenia w 2014 roku wartości polskiego eksportu kierowanego na Ukrainę w reakcji na niestabilną sytuację polityczną wschodniego sąsiada;
- stabilnego wzrostu obrotów w handlu przygranicznym, który był kontynuowany mimo zaburzeń politycznych na Ukrainie.

W 2017 roku wartość polskiego eksportu towarowego na Ukrainę powróciła do stanu z 2013 roku. Relacje handlowe odbudowały się m.in. w wyniku stopniowego stabilizowania sytuacji politycznej na Ukrainie oraz na skutek wejścia w życie w 2016 roku umowy o strefie wolnego handlu między Unią Europejską a Ukrainą. Niemniej, w 2017 roku handel przygraniczny stanowił nadal około 40% wartości eksportu towarowego, co potwierdza ważną rolę przygranicznych relacji w kształtowaniu obrotów handlowych z między Polską a Ukrainą.

Rysunek 1. Handel przygraniczny w strukturze obrotów handlowych Polski z Ukrainą w latach 2009-2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie [10–21; 27].

Ponadto po 2009 roku zarówno w eksporcie towarowym, jak i w handlu przygranicznym, Polska osiągała nadwyżkę handlową. W handlu przygranicznym nadwyżka ta w okresie 2010–2017 ulegała systematycznemu powiększeniu do poziomu około 7,5 mld zł w 2017 roku. Przed wybuchem kryzysu politycznego na Ukrainie nadwyżka w handlu przygranicznym stanowiła około 40% salda handlu zagranicznego z Ukrainą. W okresie stagnacji obrotów eksportowych w latach 2014–2016 rozmiary nadwyżki w handlu przygranicznym zrównały się z wielkością salda w towarowym handlu zagranicznym z Ukrainą.

Handel przygraniczny poprzez efekty mnożnikowe związane z wydatkami eksportowymi stymuluje procesy gospodarcze. Ze względu na terytorialny zasięg oddziaływania¹⁰ korzyści te są odczuwane przede wszystkim w gminach oraz powiatach położonych w pasie przygranicznym. Jest to ważny aspekt tej formy aktywności handlowej, gdyż wschodnie tereny Polski z reguły cechuje niższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego w porównaniu do reszty kraju [29, s. 622, 627–628]. Województwa lubelskie oraz podkarpackie, graniczące z Ukrainą cechuje [28]:

a) relatywnie niski PKB per capita: w 2015 r. w lubelskim poziom tego miernika stanowił 68,5% średniej krajowej, a w podkarpackim – w 70,9%;

b) relatywnie wysokie natężenie problemów społecznych, jak

– wysoki odsetek osób długotrwale bezrobotnych: w 2017 r. wskaźnik ten wynosił 44,0% w województwie lubelskim oraz 46,1% w województwie podkarpackim wobec 40,5% w kraju;

– niższe współczynniki aktywności zawodowej: w 2017 r. było 54,9% w lubelskim, 55,9% w podkarpackim, przy średniej krajowej na poziomie 56,4%;

– relatywnie wysoka liczba osób (na 10 tys. ludności), którym przyznano świadczenia z pomocy społecznej: w 2016 r. wskaźnik ten wynosił w województwie podkarpackim 510,5, w lubelskim – 458,9 wobec 417,6 w kraju,

– wysokie wskaźniki zagrożenia ubóstwem relatywnym: w 2017 r. wskaźnik ten wynosił w województwie podkarpackim 21,7, w lubelskim – 18,4, a na poziomie całego kraju było to 13,4;

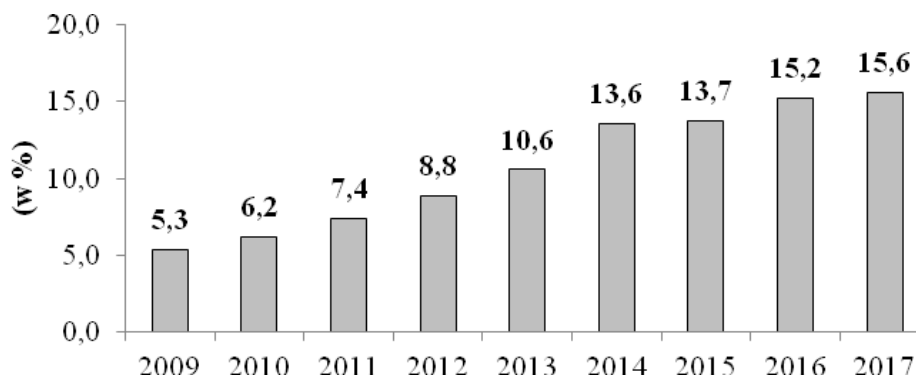
Patrząc na te kwestie z perspektywy całej gospodarki można wskazać kolejną ekonomiczną funkcję handlu przygranicznego polegającą na uruchamianiu bodźców przeciwdziałających narastaniu regionalnych dysproporcji rozwojowych w Polsce.

Rola handlu przygranicznego – perspektywa lokalna i regionalna. Z punktu widzenia gospodarki lokalnej oraz regionalnej wyróżniają się dwie funkcje handlu przygranicznego: aktywizacja procesów rozwoju społeczno-gospodarczego oraz stymulacja aktywności handlowej na terenach graniczących z Ukrainą.

Z danych statystycznych wynika, że w województwach przygranicznych (lubelskie, podkarpackie), od 2009 roku zakupy obywateli Ukrainy absorbowały coraz większą część sprzedaży detalicznej. W 2009 roku relacja ta wynosiła około 5%, w 2017 roku było to już trzykrotnie więcej (15,6%) – rysunek 2.

¹⁰ Według szacunków Głównego Urzędu Statystycznego w Polsce w 2017 roku około 85% cudzoziemców przekraczających granicę polsko-ukraińską dokonywało zakupów w odległości do 50 km od granicy, a wydatki te stanowiły około 70% ogółu obrotów w handlu przygranicznym [18–21].

Ponadto można zauważyć, że w powiatach przygranicznych województwa lubelskiego oraz podkarpackiego w latach 2008–2017 dynamika zmian liczby hipermarketów i supermarketów przekraczała średnie tempo zmian obserwowane w tym zakresie nie tylko w tych województwach, ale także w całym kraju – tabela 1.

Rysunek 2. Relacja wartości zakupów obywateli Ukrainy w Polsce w ramach handlu przygranicznego do wartości sprzedaży detalicznej w woj. podkarpackim i lubelskim (w %)

Źródło: obliczenia własne na podstawie [10–21; 28].

Warto nadmienić, że najbardziej dynamiczne zmiany dokonywały się w powiatach, na terenach których znajdowały się przejścia graniczne (przemyskim, tomaszowskim, hrubieszowskim, lubaczowskim, bieszczadzkiem).

Tabela 1. Dynamika zmian wybranych placówek handlowych w przygranicznych powiatach województwa podkarpackiego oraz lubelskiego w latach 2008-2017 na tle średniej krajowej

Wyszczególnienie	Polska	Lubelskie	Lubelskie-powiaty przygraniczne	Podkarpackie	Podkarpackie - powiaty przygraniczne
Liczba hipermarketów i supermarketów	0,926	0,776	2,714	0,827	1,059
Liczba targowisk stałych i sezonowych	-0,110	0,258	0,242	-0,093	-0,053

Źródło: opracowanie własne na podstawie [28].

Inaczej było dla liczby targowisk, które są w dużym stopniu wykorzystywane w transakcjach handlu przygranicznego[9, s. 84]. W całym kraju po 2008 roku nastąpił spadek takich miejsc handlowych. Podobnie było w powiatach województwa podkarpackiego graniczących z Ukrainą, niemniej tempo ubytku targowisk było tam prawie dwukrotnie niższe niż przeciętnie w kraju. Z kolei w przygranicznych powiatach województwa lubelskiego liczba targowisk w badanym okresie wzrosła. W przypadku zmiany liczby targowisk w powiatach na pograniczu polsko-ukraińskim można mówić o pewnych efektach funkcjonowania granicy. Można bowiem przypuszczać, że to m.in. handel przygraniczny łagodził spadkową tendencję

liczby targowisk na Podkarpaciu (w porównaniu do tendencji obserwowanych w kraju) i leżał u podstaw wzrostu takich placówek w województwie lubelskim.

Z badań prowadzonych przez H. Powęską [9, s. 64–113] wynika ponadto, że w latach 2000–2013 handel przygraniczny stymulował w powiatach położonych w sąsiedztwie granicy polsko-ukraińskiej wzrost liczby pracujących w działalności handlowej (sekcja G). Zmiany te cechowały się wyższą dynamiką w powiatach, w których znajdowały się przejścia graniczne. Prezentowane dane pośrednio i częściowo potwierdzają hipotezę, że handel przygraniczny stymuluje aktywność handlową w powiatach graniczących z Ukrainą.

Podsumowanie. Przedstawione w opracowaniu dane są przesłanką do wnioskowania, że położenie w sąsiedztwie granicy polsko-ukraińskiej może stymulować rozwój lokalnej działalności handlowej. Jest to widoczne przede wszystkim w zakresie dynamicznego wzrostu: liczby wielkopowierzchniowych placówek handlowych w przygranicznych powiatach, a także udziału wartości zakupów dokonywanych przez obywateli Ukrainy w Polsce w wartości sprzedaży detalicznej przygranicznych województw. Tym samym handel przygraniczny generuje impulsy aktywizujące gospodarczo tereny zlokalizowane w strefie przygranicznej. Jednocześnie, biorąc pod uwagę niższy ogólny poziom rozwoju gospodarczego wschodniego pogranicza, ten typ działalności handlowej jest zjawiskiem przeciwdziałającym narastaniu dysproporcji rozwojowych w układach lokalnych oraz regionalnych w Polsce. Z perspektywy makroekonomicznej jest to ponadto ważne narzędzie kształtowania bilateralnych stosunków ekonomicznych między Polską a Ukrainą.

Literatura

- [1] Chandra A., Head K., Tappata M. The Economics of Cross-border Travel / The Review of Economics and Statistics. 2014. No. 96 (4). S. 648–661.
- [2] Di Matteo L., Di Matteo R. An analysis of Canadian cross-border travel / Annals of Tourism Research. 1996. Vol. 23 (1). S. 103–122.
- [3] Evans W., Lane H., O’Grady S. Border Crossings // Scarborough, Ont.: Prentice-Hall Canada Inc. 1992.
- [4] Ferris J.S. The Determinants of Cross Border Shopping: Implications for Tax Revenues and Institutional Change / National Tax Journal. 2000. Vol. 53(4). S. 801–824.
- [5] FitzGerald J.D., Quinn T.P., Whelan B.J., Williams J.A. An analysis of cross-border shopping / The Economic and Social Research Institute, Dublin // General Research Paper 137. 1988.
- [6] Gorczyca A. Ukraińcy na zakupach w Polsce. Zostawiają miliardy złotych / Gazeta Wyborcza 29.08.2016. URL: <http://wyborcza.biz/biznes/1,147743,20612105,ukraincy-na-zakupach-w-polsce-zostawiaja-miliardy-zlotych.html>
- [7] Gorodnichenko Y., Tesar L. L. Border effect or country effect? Seattle may not be so far from Vancouver after all / American Economic Journal: Macroeconomics. 2009. Vol. 1 (1). S. 219–241.
- [8] Misiąg F. Makroekonomiczne funkcje handlu w transformowanej gospodarce // Warszawa: Instytut Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji, 2002. S.76.
- [9] Powęska H. Handel przygraniczny w warunkach zmian przenikalności granicy // Warszawa: Wydawnictwo Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. 2016. S. 244.

- [10] Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na granicy polsko-ukraińskiej w 2009 r.// Warszawa-Rzeszów: Urząd Statystyczny w Rzeszowie, 2010. 141 s.
- [11] Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w 2010 r.// Warszawa-Rzeszów: Urząd Statystyczny w Rzeszowie, 2011. 180 s.
- [12] Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w 2011 r.// Warszawa-Rzeszów: Urząd Statystyczny w Rzeszowie, 2011. 181 s.
- [13] Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w 2012 r.// Warszawa-Rzeszów: Urząd Statystyczny w Rzeszowie, 2011. 183 s.
- [14] Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w 2013 r.// Warszawa-Rzeszów: Urząd Statystyczny w Rzeszowie, 2014. 195 s.
- [15] Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w 2014 r.// Warszawa-Rzeszów: Urząd Statystyczny w Rzeszowie, 2015. 167 s.
- [16] Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w 2015 r.// Warszawa-Rzeszów: Urząd Statystyczny w Rzeszowie, 2016. 163 s.
- [17] Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w 2016 r.// Warszawa-Rzeszów: Urząd Statystyczny w Rzeszowie, 2017. 163 s.
- [18] Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w I kwartale 2017 roku. URL: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/handel/ruch-graniczny-oraz-wydatki-cudzoziemcow-w-polsce-i-polakow-za-granica-w-iv-kwartale-2017-roku,13,18.html>
- [19] Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w II kwartale 2017 roku. URL: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/handel/ruch-graniczny-oraz-wydatki-cudzoziemcow-w-polsce-i-polakow-za-granica-w-iv-kwartale-2017-roku,13,18.html>
- [20] Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w III kwartale 2017 roku. URL: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/handel/ruch-graniczny-oraz-wydatki-cudzoziemcow-w-polsce-i-polakow-za-granica-w-iv-kwartale-2017-roku,13,18.html>
- [21] Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w IV kwartale 2017 roku. URL: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/handel/ruch-graniczny-oraz-wydatki-cudzoziemcow-w-polsce-i-polakow-za-granica-w-iv-kwartale-2017-roku,13,18.html>
- [22] Rudy A. Przygraniczny handel upadnie. URL: <http://iustus.org.pl/przygraniczny-handel-upadnie/> (dostęp 4.07.2018)
- [23] Sitek S. Uwarunkowania rozwoju lokalnego na obszarach przygranicznych// Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2016. S. 195.
- [24] Timothy J.D., Butler R.W. Cross-boder shopping. A North American perspective/ *Annals of Tourism Research*. 1995. No. 22 (1). S. 16–34.

- [25] Wang D. Hong Kongers' cross-border consumption and shopping in Shenzhen: patterns and motivations // Journal of Retailing and Consumer Services. 2004. No 11. S. 149–159.
- [26] URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.KD> (dostęp 25.06.2018)
- [27] URL: http://swaid.stat.gov.pl/HandelZagraniczny_dashboards/Raporty_predefiniowane/RAP_DBD_HZ_4.aspx (dostęp 10.04.2018)
- [28] Bank Danych Lokalnych. URL: www.stat.gov.pl (dostęp 6.11.2018).
- [29] Kawalko B. Granica wschodnia jako czynnik ożywienia i rozwoju społeczno-ekonomicznego regionów przygranicznych. Synteza [w:] Ekspertyzy do Strategii Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020. Tom II // Warszawa: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 2007. S. 621–653.

ФІСКАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК В УКРАЇНІ ТА АЗЕРБАЙДЖАНІ

*Баширова Гюнай,
аспірантка,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

Реалізація концепції сталого розвитку економіки, результативність інтеграційних та глобалізаційних процесів, забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України залежать від формування ефективної податкової системи та її пристосування до нових економічних умов господарювання. Розроблення оптимальної фіскальної політики, яка відповідає рівню розвитку економіки країни на певному етапі, забезпечує її інвестиційну привабливість та є інструментом регулювання макроекономічних показників.

Побудова податкової системи дозволяє державі активно втручатися в ринкові відносини між суб'єктами господарювання, впливати на темпи зростання та економічної привабливості галузей економіки. Проте в умовах глобалізації побудова податкової системи країни повинна здійснюватися з урахуванням міжнародних здобутків та досвіду, а також забезпечувати оптимальне поєднання інтересів усіх верств населення та соціальну рівновагу в суспільстві.

Податок на прибуток як в Україні, так і в Азербайджані є важливим джерелом формування доходів бюджету держави, елементом системи економічного розвитку. В умовах активізації інтеграційних процесів та мобільності капіталу роль цього податку як ключового інструменту наповнення бюджету поступово зменшується. Така ситуація призвела до того, що і в Україні, і в Азербайджані простежується зниження фіскальної ефективності податку на прибуток. Це проявляється у зниженні питомої ваги податку на прибуток у ВВП, доходах бюджету та податкових надходженнях. Також зниження фіскальної ефективності податку на прибуток зумовили інфляційні процеси, кризові явища